

Die zien we nooit meer terug

Peternel, wie kent haar niet? Natuurlijk de inwoners van haar geboortedorp Beek en Donk. Ook die van Gerwen, Opwetten, Erp, Lieshout en Gemert wisten wie zij was, hoewel zij snel uit de herinnering van de mensen gewist zou worden. Want op 27 juli 1765 spraken de schepenen van Den Bosch het vonnis over haar uit: eeuwige verbanning uit de Meierij vanwege bedelarij, bedrog en diefstal. Zij kwam er nog genadig af, omdat zij "niet de schranderste was" én omdat zij vrijwillig, zonder marteling, bekende. Haar korte leven in onze contreien was daarmee voorbij.

Peternel Jan Peels¹ was toen twintig jaar jong. Geboren in Beek had zij al snel de smaak te pakken gekregen. Zij was nog maar twaalf jaar toen zij op een avond bij een zekere Bastiaen uit zijn "schaprije"² een ducaat stal. Gelukkig gaf haar vader het geld weer aan zijn overbuur terug. Nadat zij eerst in Erp bij de broer van de Nuenense Goort Bloeme en daarna in Lieshout bij Willemijn Jan Evers had gewoond, ging zij naar Gemert waar zij bij Jan Huijpke Neven³ in huis was. Ook hier had zij last van vlugge vingers, want ze bietste twaalf duiten uit de broek van haar baas. Later verklaarde zij dat het geld uit de zakken was gevallen en dat zij het had teruggegeven. In dit dorp heeft zij zich door Leendert Moonen, nadat zij door hem dronken was gevoerd, laten opkloten, om aan Maria Strijbos van De Engel⁴ vier guldens te vragen om daarvan een varken te kopen wat natuurlijk verzonnen was. Maria trapte erin. Ook hier zou haar vader het geld later aan Maria hebben teruggegeven.

Overval

In 1765 vertrok zij naar Gerwen waar zij als dienstmeid bij Francis (Sis) Voolen in huis was. Hier vond in de nacht van 18 op 19 juni van dat jaar een gewelddadige inbraak en overval plaats bij koster/schoolmeester Jacobus Duijtz. Even na twaalf uur werd de deur opengebroken en stormden drie mannen naar binnen. Door de herrie wakker geworden wist Jacobus zich te verbergen op de zolder, maar zijn moeder, Johanna Cleene⁵ en Christina Hanewinckel die bij hen op bezoek was en er sliep, werden hardhandig geboeid en onder bedreiging van een pistool gedwongen geld en goederen te wijzen. Kisten en kasten werden onder het roepen van "Blixem, donder, duijvel help ons, sta ons bij" opengebroken en alles werd geplunderd. Voor totaal 456 gulden en 17 stuivers werd aan geld en goederen meegenomen, een heel bedrag in die tijd.

Peternel verklaarde dat haar bazin de dag na deze overval haar had aangespoord te gaan bedelen. Daarop vertrok zij om zogenaamd naar haar oom in Strijp te gaan. Aangekomen bij de Opwettense watermolen van Jan Sengers liegt zij tegen zijn vrouw, dat zij bij een brand alles was kwijtgeraakt. Vrouw Anna gaf haar toen 'n dubbeltje. Vervolgens ging Peternel bedelend in Tongelre en Eindhoven verschillende huizen langs waar zij vertelde de dienstmeid van Jacobus Duijtz te zijn en bij de overval ook alles te zijn kwijtgeraakt. Ook hier kreeg ze wat geld. Maar op 24 juni werd Peternel in Gerwen gearresteerd en na een eerste verhoor in Nuenen naar Den Bosch overgebracht, omdat zij naast bedelarij er ook van verdacht werd de overvallers van Duijtz te kennen.

Beschuldiging

Tijdens dit eerste verhoor zei Peternel dat de overval gepleegd was door de Gemertenaren Leendert Moonen, Jan Daendels en Gerrit Doode. Maar in Den Bosch verklaarde zij dat zij zich door de consternatie versproken had en dat het Leendert Moonen, Aeldert Daendels en Tijs zoon van de Swarte-Piet waren. Althans dat vermoed zij, want zij hadden al meerdere diefstallen gepleegd, rode kolen afgesneden en brandhout gestolen. Ook verklaarde zij dat Tijs en Leendert in Bakel hemden hadden gestolen. En dat pleitte niet in hun voordeel. Maar wat zeker geen pluspunt was, was dat Peternel van haar bazin had gehoord welke kleren deze schelmen tijdens de overval aan hadden. Het waren dezelfde mannen in dezelfde kleren als die Peternel kende van haar tijd in Gemert.

De schepenen van Den Bosch waren niet onder de indruk van haar aantijgingen, want alleen Peternel werd veroordeeld. Binnen twee keer vierentwintig uur moest zij onze streek verlaten hebben. In tegenstelling tot Peternel, lijkt het erop dat de brute overvallers van Jacobus de dans zijn ontsprongen en hun gerechte straf

hebben ontlopen. Van hen zijn (nog) geen dossiers of vonnissen bekend en het kan zijn dat Peternel het verhaal over de drie Gemertse mannen uit haar duim gezogen heeft.

Achtergrondinformatie

Jan Peels, vader van Peternel, werd in 1738 in Beek schutter en gerechtsdienaar. Hij heeft vaak gezien dat vanaf 1745 de deuren van de Donkse kapel openstonden, zowel op zondagen, heilige dagen als op werkdagen en dat velen van buiten Beek en Donk aan Sint Leendert offerden. Jan kreeg van drossard Gijsbert de Jong opdracht de kerkdeuren te sluiten. Eens kreeg Jan van een pelgrim die niet naar binnen kon een stuiver om aan Sint Leendert te offeren, Jan nam deze aan, maar hij heeft deze niet geofferd. Wat hij wel met het geld deed staat niet beschreven. Later is deze kapel gesloten en in 1753 is deze gesloopt.

Christina Hanewinckel

gedoopt in Bergeijk op 24 april 1735, vader Albert, moeder Catharina Hermannus van der Clee, Nederduits Gereformeerd.

Christina trouwde op 4 november 1759 in Geldrop met Markus Klock (geboren in Sprang). Markus woonde in Leende waar hij predikant was.

Christina trouwde weer op 10 mei 1767 in Veldhoven met Francois Everhardus van Braam (geboren in Bergen op Zoom), hij was weduwnaar van Johanna Catharina de Compt. Christina woonde toen in Breugel, hier werd vermeld dat zij getrouwd was met Marcelus Kloek. Francois was schepen.

Christina stierf op 15 december 1785 in Nuenen.

Leendert Moonen, 25 jaar oud, lang, had aan Jan Corsten bekend ook in Erp gestolen te hebben. Jan Corsten woonde aan de "Veerse Heij" (Veerse Heide). Leendert had met Peternel "gevreijd". Hij was een gewezen soldaat.

Jan Daendels, 27 jaar oud, niet lang.

Gerrit Doode, Gemert, niet lang. Heel Gemert wist dat Gerrit in Bakel op dievenpad was geweest.

Maria Strijbos, meisjesnaam Maria Anna van Elderen, geboren op 15 juni 1699 als dochter van Emont Arnoldi van Elderen en Elisabeth van Empel. Maria trouwde op 24 november 1737 in Gemert met Thomas Joannes Strijbos, ex Donk.

Bronnen:

Stadsarchief Den Bosch, Dataschurk 129-05

Stadsarchief Den Bosch, Rechterlijk Archief Vonnisboek 43

Archief Gemert-Bakel

BHIC Den Bosch, Raad van Brabant, inventarisnummer 535

Database Mariet Adriaans

---

¹ Ook wel foutief Pieterneel Jan Peters genoemd

² Provisiekast

³ In het dossier wordt ook de naam Jan Hulphoven genoemd

⁴ De Engel bevond zich op de hoek van Stereind (destijds Het Schild) en Binderseind

⁵ Johanna Cleene was de weduwe van de gewezen schoolmeester Casparus Duijtz